

AANSPRAKELIJKHEID EN SCHULDIG VERZUIM IN DE WELZIJNSZORG

Toelichting bij het juridisch kader

Vital BERGMANS¹

Hulp- en zorgverleners in welzijnsvoorzieningen zijn zeer betrokken bezig met en voelen zich sterk verantwoordelijk voor het algehele welbevinden en de veiligheid van hun zorggebruikers of cliënten. Hun kernopdracht bestaat erin de zorggebruiker of cliënt dagdagelijks de ruimte te geven om zichzelf te kunnen zijn of zichzelf optimaal te ontplooiën, en hem of haar hierin te ondersteunen, te verzorgen en waar nodig zelfs te beschermen. Als hulpverlener handel je voortdurend. Je kunt niet 'niet handelen'! En handelen houdt het gevaar in om vroeg of laat geconfronteerd te worden met incidenten. Handelen brengt steeds risico's met zich mee! Hulp of zorg verlenen omvat in essentie het verantwoord risico's kunnen én durven nemen.

Diezelfde hulpverleners geven echter steeds meer uiting aan hun onzekerheid ten aanzien van hun verantwoordelijkheden en aansprakelijkheidsrisico's. Naast de normaal geachte professionele competenties om als hulp- en zorgverlener op te treden, moet men zijn handelen meer en meer ook juridisch juist weten in te schatten. De noodzaak om zijn hulpverlener-zijn én zijn handelen duidelijk te kunnen kaderen binnen een juridisch raamwerk lijkt de laatste jaren meer en meer wenselijk.

Betekent dit dat er in het welzijnswerk nu meer juridische problemen zijn dan vroeger? Het lijkt eerder op een proces van bewustwording en een toegenomen maatschappelijke tendens om klacht in te dienen bij een vermoeden van foutieve bejegening, ook jegens welzijnswerkers en hulpverleners. De ruimere maatschappelijke en politieke aandacht voor de rechten van gebruikers, en in toenemende mate ook van patiënten en zorggebruikers, verlaagt de vroegere drempel naar klachtenformulering en leidt ontegensprekelijk naar een toegenomen juridische afwikkeling van geschillen en incidenten tussen zorggebruikers en zorgaanbieders.

Ook is het zo dat naarmate de welzijnswerkers en hulpverleners als beroepsgroep meer invloed krijgen in de samenleving, er een grotere nood ontstaat om duidelijkheid te krijgen over wat 'hoort' en 'niet hoort' in een goede beroepsuitoefening. Een inzicht in het juridisch referentiekader waartegen de welzijnswerker of zorgverlener

1. De auteur is klinisch psycholoog en lid van de Ethische Commissie van het Vlaams Welzijnsverbond. Hij was juridisch adviseur en stafmedewerker wetgeving bij de vzw Stijn en is momenteel directeur DPA – Dienst Persoonlijke Assistentie bij de vzw Stijn. Contact: wetgeving@stijn.be

zijn handelen dient te plaatsen, lijkt hierdoor onontbeerlijk. Het juridisch kader biedt bovendien duidelijk mogelijkheden voor de hulpverlener: het biedt enerzijds een zekere geruststellende omkadering en laat tegelijkertijd nog veel ruimte, maar dwingt anderzijds de hulpverlener om op een professionele en bewuste manier om te gaan met zijn vakdomein.

Het gevoel van de hulpverlener dat hij langzaam verder en strakker ingesnoerd geraakt of omgord wordt door een juridisch keurslijf klopt ons inziens niet. Hopelijk wordt bij het doornemen van advies nr. 5 duidelijk dat het juridische kader ook kansen biedt en mogelijkheden insluit om je als individuele hulpverlener – maar ook als organisatie – op een bewuste en geruste manier van je taak te kwijten. In het juridisch luik van het vijfde advies van de Ethische Commissie van het Vlaams Welzijnsverbond wordt gepoogd een algemeen overzicht te schetsen van de juridische figuren van aansprakelijkheid en schuldig hulpverzuim als achtergrond voor het spanningsveld tussen verantwoordelijkheid opnemen in zorgrelaties en de risico's voor aansprakelijkheidsvorderingen. In deze bijdrage gaan we hier verder op in.

Aansprakelijkheid versus verantwoordelijkheid

In ons dagdagelijks taalgebruik worden de termen aansprakelijkheid en verantwoordelijkheid regelmatig door elkaar gebruikt, dikwijls als synoniem voor elkaar. Maar eigenlijk – strikt juridisch bekeken – dienen beide termen of concepten duidelijk van elkaar onderscheiden te worden.

De notie “**verantwoordelijkheid**” verwijst naar de persoon die een fout of onrechtmatige daad begaat; het zogenaamde ‘verhaalsubject’ dat ter verantwoording geroepen wordt. Wie moet er hier voor die fout, daad of handeling verantwoording afleggen?

De term “**aansprakelijkheid**” daarentegen verwijst naar het ‘vermogen’ dat de gevolgen van een fout of onrechtmatige daad zal moeten dragen; het zogenaamde ‘verhaalsobject’. Indien men aansprakelijk is, staat men met zijn eigen hoofd (cf. de zogenaamde halsmisdrijven), zijn eigen persoon of zijn persoonlijk vermogen in voor de vergoeding van de

aangerichte schade. Aansprakelijkheid is bijgevolg het instaan voor de nadelige gevolgen die anderen ondergaan door een bepaalde handeling, daad of voorval waaraan men ten grondslag ligt.

Aansprakelijkheid is dus – juridisch genomen – duidelijk niet hetzelfde als verantwoordelijkheid...

Verantwoordelijkheid verwijst naar een subjectieve ingesteldheid van een persoon en kan daardoor eerder als een moreel-ethisch begrip gezien worden, terwijl aansprakelijkheid verwijst naar een gevolg. Aansprakelijkheid wordt dikwijls beschouwd als de juridische tegenhanger van het moreel-ethische begrip verantwoordelijkheid. Toch betekent het opnemen van zijn verantwoordelijkheid niet automatisch dat men (persoonlijk – als persoon) aansprakelijk is en/of aansprakelijk kan gesteld worden. Ook kan iemand zich verantwoordelijk voelen voor iets, zonder dat hij daar ook juridisch aanspreekbaar voor is.

Basisvoorwaarden voor aansprakelijkheid

In het algemeen moeten er minstens drie basisvoorwaarden gelijktijdig² vervuld zijn om juridisch aansprakelijk te zijn of gesteld te kunnen worden: er moet een fout gebeurd zijn (we spreken dan van een aansprakelijkheidsgrond), er moet schade zijn én er moet een oorzakelijk of causaal verband zijn tussen fout en schade.

Onder een fout of aansprakelijkheidsgrond verstaat de wetgever: het plegen van een misdrijf (dit is een handeling of daad – en dan ook enkel deze! – die door het Wetboek van Strafrecht als een misdrijf wordt omschreven; hierbij spreken we dan over de zogenaamde strafrechtelijke aansprakelijkheid); een overtreding van een gevestigde rechtsnorm die een welbepaald gebod of verbod oplegt (bv. de verplichting tot het bewaren van het ambtsgeheim of beroepsgeheim; in dit verband speelt de burgerrechtelijke aansprakelijkheid); of de schending van een (gedrags)norm, die weliswaar geen duidelijk omschreven gebod of verbod oplegt, maar wel een zogenaamde 'zorgvuldigheidsnorm' vormt. Een bepaald optreden zal als een fout beschouwd worden indien een normaal zorgvuldig en omzichtig persoon van dezelfde beroeps categorie,

geplaatst in dezelfde omstandigheden van plaats en tijd, de ten laste gelegde tekortkoming niet zou hebben begaan; in dit geval is er eveneens sprake van burgerrechtelijke aansprakelijkheid.

Juridisch aansprakelijk gesteld worden is eigenlijk niets anders dan ter verantwoording geroepen worden als natuurlijk of fysiek persoon of als rechtspersoon omwille van het berokkenen van schade aan derden of aan de maatschappij. Het kan hierbij gaan om het berokkenen van schade aan derden door je eigen onrechtmatige daad (eigen fout), maar ook om schade door een onrechtmatige daad van derden en van zaken waarvoor je instaat (hier spreken we van buitencontractuele burgerrechtelijke aansprakelijkheid); ofwel om het berokkenen van schade aan derden door het niet nakomen van contractuele verbintenissen of een overeenkomst (de contractuele burgerrechtelijke aansprakelijkheid); ofwel om het berokkenen van schade aan de maatschappij door het stellen van handelingen die strafbaar gesteld zijn door de wet of met ander woorden het plegen van een misdrijf (hier gaat het om strafrechtelijke aansprakelijkheid).

De tabel geeft een schematisch overzicht van deze onderscheiden vormen van aansprakelijkheid.

2. *Objectieve aansprakelijkheid daarentegen vereist niet de basisvoorwaarde van een verantwoordelijkheidsgrond. Er moet enkel schade zijn en minimaal twee partijen die intentieloos doch gelijktijdig aanwezig waren tijdens het ontstaan van de schade. Bijv. de objectieve aansprakelijkheid bij een verkeersongeval van bestuurders van motorvoertuigen ten aanzien van de zwakkere verkeersdeelnemers: de burgerrechtelijke aansprakelijkheidsverzekering van de bestuurder van het motorvoertuig zal quasi steeds de lichamelijke schade en ook fysieke letselschade van de zwakkere verkeersdeelnemer (voetganger, fietser) dienen te vergoeden, ongeacht de vraag wie er een fout heeft begaan.*

Verskillende vormen van aansprakelijkheid

In de rechtsleer kunnen we drie grote vormen van aansprakelijkheid onderscheiden.

Soorten aansprakelijkheid	Burgerrechtelijke aansprakelijkheid	Strafrechtelijke aansprakelijkheid
Betrokken partijen	Contractuele Fysieke en/of rechtspersonen onderling Fysieke en/of rechtspersonen - overheid	Overheid – fysieke en/of rechtspersonen ¹
Wetboek	Burgerlijk recht Burgerlijk Wetboek (B.W.) Contractor/aannemer - contractant	Strafrecht Strafwetboek (Sw) Dader – slachtoffer
Terminologie	Schadewekker - schadejlder	
Basisvoorwaarden		
1. Aansprakelijkheids-grond of foutbegrip	Niet naleven van de (resultaats)verplichting uit de overeenkomst/het contract = overtreding van om het even welke wettelijke norm of tussen onderscheiden partijen van de zorgvuldigheidsnorm	Plegen van een misdrijf = een daad of handeling die als een overtreding van een bepaling in Wetboek van Strafrecht is omschreven
2. Schade	Krenking van een belang (zowel materieel als moreel)	Schade aan maatschappij – de Openbare Orde - het in opspraak brengen van de noodzakelijke samenlevingsnormen en waarden.
3. Causaal verband fout-schade	Oorzakelijk verband fout – schade moet expliciet worden aangegeven!	automatisch
Aansprakelijkheid voor iemand anders	Aansprakelijkheid voor de fout van iemand anders is mogelijk!	Men is alleen aansprakelijk voor de eigen fout!
Resultaat van vordering	Herstellen van de schade (meestal door betaling van een schadevergoeding)	-criminele straf (geldboete, bijzondere verbeurdverklaring, ontzetting uit bepaalde politieke en burgerlijke rechten, opsluiting/hechtenis), -correctieele gevangenisstraf -politie straf
Verzekerbaarheid schade	JA	NEEN

¹ Cf.: Wet tot invoering van de strafrechtelijke verantwoordelijkheid van rechtspersonen van 4/5/1999 (BS 22/6/1999)

Burgerrechterlijke aansprakelijkheid

De burgerrechterlijke aansprakelijkheid is de aansprakelijkheid die voortvloeit uit de bepalingen van het Burgerlijk Wetboek, die grosso modo bepalen dat een persoon die een ander persoon schade berokkent, deze aangerichte schade ook dient te vergoeden. Het betreft hier dus voornamelijk de zogenaamde schadeaansprakelijkheid, of de rechtsregels omtrent het vergoeden van geleden schade. We dienen hierbij een belangrijk onderscheid te maken tussen de contractuele burgerrechterlijke aansprakelijkheid (art. 1146-1155 BW) en de buitencontractuele burgerrechterlijke aansprakelijkheid (art. 1382 e.v. BW).

Contractuele burgerrechterlijke aansprakelijkheid

De contractuele burgerrechterlijke aansprakelijkheid vereist minimaal een contractuele relatie tussen de verschillende partijen. Het bestaan van een (mondelinge of schriftelijke) rechtsgeldig gesloten overeenkomst met een of meerdere verbintenissen tussen twee onderscheiden partijen, i.c. de schadelijder en de schadeverwekker, is bijgevolg essentieel. We denken hierbij aan aannemingsovereenkomsten, consultancy-contracten, contracten met betrekking tot koop en verkoop of verhuur van diensten en goederen. Art. 1146 – 1155 van het Burgerlijk Wetboek verplicht elkeen die een dergelijke overeenkomst heeft afgesloten tot de correcte uitvoering van de verbintenissen uit een dergelijke overeenkomst.

Contractuele burgerrechterlijke aansprakelijkheid ontstaat dan wanneer een contractpartij (of een persoon

voor wie ze instaat) een uit de overeenkomst voortvloeiende verbintenis op een haar toerekenbare wijze niet nakomt. Wanneer partijen bijvoorbeeld een huurovereenkomst sluiten, is de huurder tegenover de verhuurder contractueel aansprakelijk wanneer hij de overeengekomen huurprijs niet betaalt. Of wanneer een bouwheer en een aannemer een aannemingsovereenkomst sluiten voor de bouw van een woning, is de aannemer tegenover de bouwheer contractueel aansprakelijk indien hij de resultaatverbintenis uit de aannemingsovereenkomst, namelijk het afleveren binnen een gereede termijn van een ruwbouwwoning conform de regels van de kunst, niet nakomt.

Elke andere burgerrechterlijke aansprakelijkheid is buitencontractueel. Wanneer er tussen twee partijen geen geldige overeenkomst of contract bestaat, kan de benadeelde enkel een beroep doen op de regels van de buitencontractuele aansprakelijkheid.

Contractuele aansprakelijkheid veronderstelt dat er een rechtsgeldige overeenkomst bestaat, waarbij de partijen tegenover elkaar verbintenissen aangaan en waarbij de niet-naleving van die verbintenissen door één partij schade veroorzaakt aan de andere partij. Om van een contract of rechtsgeldige overeenkomst te kunnen spreken, moeten twee essentiële voorwaarden vervuld zijn: de vrijwillige toestemming en de handelingsbekwaamheid van beide partijen. Zonder vrijwillige toestemming is er sprake van dwang en dus geen plaats voor de vrijheid van contracteren. Onder handelingsbekwaamheid verstaan we dat ieder van de partijen zelfstandig zijn rechten moet kunnen uitoefenen. In principe kan men

slechts vanaf 18 jaar een geldige overeenkomst afsluiten.

In de welzijnszorg, zowel in de gedwongen als in de zogenaamd vrijwillige hulpverlening, is er geen echte vrijwilligheid: de hulpvrager is vaak minstens gedwongen door de omstandigheden om beroep te doen op de hulpverlener. Meestal geldt er ook een wettelijke regeling die een 'plicht tot contracteren' oplegt: denken we maar aan de verblijfsovereenkomsten, handelingsplannen, hulpverleningsovereenkomsten... Ook dan kan er geen sprake zijn van vrijwillige toestemming. De redenering hierbij is dat een partij er zelf niet voor kiest om te contracteren, ze handelt omdat ze er wettelijk toe verplicht is. In se bestaat er zodoende geen juridisch geldige verbintenis.

Een bijkomende nuancering moeten we maken over het statuut van de verbintenissen die kunnen opgenomen worden in dergelijke overeenkomsten (zoals hulpverleningsovereenkomsten, dienstverleningsovereenkomsten, handelingsplannen, zorgplannen...), die dikwijls ook zogenaamd onderling tegenstelbaar gemaakt worden doordat beide partijen ze handtekenen. Het is moeilijk verdedigbaar dat het hier gaat om verbintenissen waarmee één der partijen de verplichting op zich neemt om een welbepaald resultaat te bereiken en te garanderen (de zogenaamde resultaatsverbintenissen). De verbintenissen die we als hulpverleners op ons nemen binnen de hulpverleningscontext zijn eerder verbintenissen die ons enkel verplichten tot het leveren van een inspanning om een bepaald doel of resultaat te bereiken, z onder dit resultaat ook daadwerkelijk te garanderen (zogenaamde inspanningsverbintenissen).

Net zomin zal een huisarts zijn patiënt met griep garanderen dat hij die griep zal genezen, maar eerder dat hij al zijn kennis en kunde zal aanwenden om de patiënt zijn griepsymptomen te verzachten en hem zijn griep te boven zal laten komen.

De verbinte nissen in de hulpverleningscontext kunnen bezwaarlijk als juridische overeenkomsten gezien worden. Partijen sluiten immers geen akkoord om tegenover elkaar juridisch afdwingbare verplichtingen op zich te nemen. Er is hoofdzakelijk sprake van een inspanningsverbintenis. Bij dit soort inspanningsverbintenissen zal er pas sprake zijn van een tekortkoming (en dus contractuele aansprakelijkheid) indien de schadelijder bewijst dat de andere partij niet de inspanning heeft geleverd die van een normaal en vooruitziend persoon verwacht mag worden.

In de context van hulpverlening binnen welzijnsvoorzieningen is het daarom misschien wenselijker om de term 'overeenkomst' te ver vangen door de term 'protocol'. Deze term geeft immers beter weer dat het niet gaat om juridisch bindende resultaatsverbintenissen, doch eerder om praktische en algemene afspraken en inspanningsverbintenissen die niet juridisch afdwingbaar zijn. Daarom spreken we liever over protocol van verblijf in plaats van verblijfsovereenkomst, en over hulpverleningsprotocol in plaats van hulpverleningsovereenkomst. Ook termen zoals zorgplan en handelingsplan duiden eerder op een inspanningsverbintenis dan op een resultaatsverbintenis.

Wanneer we de voor waarden, waaraan een overeenkomst in het kader van de contractuele burgerrechterlijke

aansprakelijkheid dient te voldoen, toepassen op de protocollen die in de welzijnszorg gebruikelijk zijn, is duidelijk dat zorggebruiker en zorgverlener geen akkoord sluiten om tegenover elkaar juridisch afdwingbare verplichtingen op zich te nemen. Er kan bezwaarlijk sprake zijn van een burgerlijk contract op basis waar van de zorgverstreker of diens welzijnsorganisatie contractueel aansprakelijk gesteld kan worden. Hier vinden we alvast een **eerste geruststellende vaststelling** voor de welzijnssector in het gehele aansprakelijkheidsdebat.

Buitencontractuele burgerrechtelijke aansprakelijkheid

Bij de buitencontractuele burgerrechtelijke aansprakelijkheid – ook wel de aquiliaanse aansprakelijkheid genoemd – dienen steeds volgende elementen of **basisvoorwaarden** te worden aangetoond en bewezen: er is sprake van een toerekenbare onrechtmatige daad, waardoor schade veroorzaakt werd, en er is een oorzakelijk verband tussen fout en schade.

Zoomen we even in op de “toerekenbare onrechtmatige daad” (cf. BW art. 1382 e.v.) of de aansprakelijkheidsgrond of de fout van de aansprakelijke. Men kan buitencontractueel aansprakelijk gesteld worden omdat men zelf een fout heeft begaan (persoonlijke aansprakelijkheid), maar iemand kan ook aansprakelijk zijn voor de daden van iemand anders, voor een (gebrekkige) zaak of voor een dier waar voor men instaat. Ook de overheid kan aansprakelijk gesteld worden voor haar fouten. Daarnaast gaat het steeds om de “berokkende schade” of de krenking van een belang (wat zowel materieel als moreel

kan zijn), waarbij in principe steeds alle schade “naar billijkheid” dient vergoed te worden. Zonder bewezen en dus zekere schade kan er per definitie geen sprake zijn van burgerrechtelijke aansprakelijkheidsvordering.

Tenslotte is er het “oorzakelijke verband tussen fout en schade”. Hier voor zal de rechter middels een zogenaamd “gedachten-experiment” de fout initieel wegdenken en nagaan of er dan nog schade bestaat. Wanneer er bij die denkoefening zonder die fout geen schade meer is, of indien de schade niet in dezelfde omvang aanwezig is, zal hij oordelen dat er een oorzakelijk verband is tussen fout en schade. Ook kan een fout van de schadelijder of het slachtoffer zelf het oorzakelijk verband geheel of gedeeltelijk doorbreken, waardoor de benadeelde geen of slechts een gedeeltelijke schadeloosstelling zal ontvangen, waarbij rekening gehouden wordt met zijn eigen mate van verantwoordelijkheid voor het ontstaan van de schade.

Persoonlijke aansprakelijkheid

De (buitencontractuele burgerrechtelijke) **persoonlijke aansprakelijkheid** wordt gedefinieerd in art. 1382-1383 B.W.: *“Elke daad van de mens, waardoor aan een ander schade wordt veroorzaakt, verplicht degene door wiens schuld de schade is ontstaan, deze te vergoeden. Ieder is aansprakelijk niet alleen voor de schade welke door zijn daad, maar ook voor die welke hij door zijn nalatigheid of door zijn onvoorzichtigheid heeft veroorzaakt.”*

De aansprakelijkheidsgrond of fout is hierbij steeds de toerekenbare onrechtmatige daad. Een “onrechtmatigheid” of “onrechtmatige daad” kan slaan op een schending van een wet-

telijke norm (opzettelijke gedraging) zoals de overtreding van een bepaling uit een wet, decreet, verordening of de inbreuk op geschreven regels, geboden of verboden (bv . snelheids-overtreding, schending van het beroepsgeheim,...) óf op een schending van de zogenaamde zorgvuldigheidsplicht, welke meestal vertaald wordt als het "goede huisvader-criterium"³, namelijk wat een normaal zorgvuldig en vooruitziend persoon ook zou doen in dezelfde omstandigheden.

Bovendien moet het gaan om een "toerekenbare" fout: de onrechtmatige daad moet aan een persoon toerekenbaar zijn. Diegene die de fout begaat moet hier voor minstens beschikken over het vermogen om de gevolgen van zijn of haar daad te kunnen overzien; het bezitten van het zogenaamde "onderscheidingsvermogen" is vereist! Zo worden kinderen jonger dan 7 jaar en geestesgestoorden per definitie als niet toerekenbaar beschouwd, waardoor zijzelf nooit persoonlijk aansprakelijk gesteld kunnen worden.

De toerekenbaarheid van een onrechtmatige daad kan echter doorbroken worden door een rechtvaardigingsgrond waardoor de handeling in kwestie opeens niet langer een fout uitmaakt. Zo wordt "overmacht", zijnde een gebeurtenis die zich geheel onafhankelijk van de wil voordoet en

die niet voorzienbaar of vermijdbaar was, dikwijls als rechtvaardigingsgrond ingeroepen. We denken hierbij bijvoorbeeld aan de situatie waarbij schade ontstaat doordat een persoon de volledige controle over zijn gedrag verliest ten gevolge van een epileptische aanval, een hartfalen of een ander plots ziekteverschijnsel met integraal controleverlies op het gedrag van de betrokkene.

Ook het uitvoeren van een rechtmatig gegeven bevel van een Belgische overheid kan de pleger van een onrechtmatige daad verschonen en zijn aansprakelijkheid inperken of tenietdoen. Een opgevorderde slotenmaker die op politiebevel een deur dient te forceren om hulpdiensten de toegang tot een gebouw mogelijk te maken, zal zelf niet aansprakelijk gesteld worden voor de door zijn toedoen ontstane schade aan de deur, aangezien hij enkel een bevel van een overheid opvolgde.

Een voor welzijnswerkers zeer belangrijke inperking van de buitencontractuele burgerrechtelijke aansprakelijkheid en de **tweede geruststellende vaststelling** in het aansprakelijkheidsdebat is de beperking van deze persoonlijke aansprakelijkheid tot bedrog, zware fout en herhaaldelijk lich- te fout.

Zowel artikel 18 van de Arbeids overeenkomstenwet (3/7/1978) voor werknemers uit de privésector, als arti-

3. Dit abstract criterium van de rechtsfiguur van de "bonus pater familias" wordt echter ietwat geconcretiseerd. Zo verwijst het criterium naar een vooruitziend en zorgvuldig persoon die zich in dezelfde omstandigheid bevindt. Hierbij wordt een onderscheid gemaakt tussen externe omstandigheden zoals tijd, plaats, klimaat, status, opleiding, professionele kennis,...., en interne omstandigheden zoals leeftijd, geslacht, intelligentie, karakter, temperament, ... Normaal gezien worden alleen de externe omstandigheden meegerekend voor de concretisering; anders zou er niet snel sprake zijn van onvoorzichtigheid en dus aansprakelijkheid. Bij teveel meerekenen van interne omstandigheden zou er evenmin snel sprake kunnen zijn van onvoorzichtigheid.

kel 2 & 3 van de W et aansprakelijkheid Overheidspersoneel (10/2/2003) en ook artikel 5 & 6 van de Vrijwilligerswet (3/7/2005) stellen eenduidig dat personeelsleden enkel buitencontractueel burgerrechtelijk persoonlijk aansprakelijk kunnen gesteld worden voor door hen zelf berokkende schade tijdens de uitvoering van hun dienst ingeval van bedrog, zijnde een opzettelijke fout vanwege betrokken werknemer waarbij deze bewust en gewild een wettelijke norm of zorgvuldighedenorm miskent; een zware fout, zijnde een onopzettelijke verwaarlozing van de meest elementaire voorzichtigheidsregels; of een herhaalbare lichte fout, zijnde een duidelijke aanduiding van een gebrek aan beroepsernst.

De notie “**personeelslid**” dient hierbij zeer ruim geïnterpreteerd te worden: zowel contractuele werknemers uit de privé, als contractuele en statutaire overheidspersoneelsleden, als vrijwilligers vinden in deze inperking van hun persoonlijke aansprakelijkheid een tweede geruststelling. Enkel in de hierboven vermelde drie gevallen zullen zij hun eigen vermogen moeten aanspreken om de schade die ze tijdens de uitvoering van hun opdracht of job veroorzaken, te vergoeden. In alle andere gevallen is de werkgever, de overheid of de vrijwilligersorganisatie de instantie die aansprakelijk zal zijn voor het herstel van de schade tengevolge een onrechtmatige daad van een personeelslid. Iedere werkgever zal om deze reden dan ook best steeds beschikken over een verzekering Burgerrechtelijke Aansprakelijkheid Uitbating die de schadeloosstelling van de schadelijders voor zijn rekening zal nemen.

Stagiairs die tijdens hun stageperiode schade berokkenen aan derden zullen hun persoonlijke burgerrechtelijke buitencontractuele aansprakelijkheid eveneens kunnen afwentelen op een gelijkaardige polis BA-uitbating van hun school.

Zelfstandige hulpverleners die binnen welzijnsvoorzieningen ook een deel van het zorgtakenpakket voor hun rekening nemen (zelfstandige kineasten, verpleegkundigen, logopedisten) dienen daarentegen zelf te beschikken over een eigen beroepsaansprakelijkheidsverzekeringpolis waarin dikwijls zowel hun contractuele als hun buitencontractuele burgerrechtelijke aansprakelijkheid wordt ingedeekt. Zij zijn ten alle tijde persoonlijk en hoofdelijk aansprakelijk voor de door hen berokkende schade tijdens de uitoefening van hun beroepswerkzaamheden en kunnen zich niet beroepen op de bovenvermelde beperking.

Bovenvermeld artikel 18 uit de W et Arbeidsovereenkomsten is bovendien van dwingend recht, wat inhoudt dat er niet rechtsgeldig van kan afgeweken worden (bv. middels een clausule in het arbeidsreglement of de individuele arbeidsovereenkomst) tenzij via een bij Koninklijk Besluit algemeen verbindend verklaarde Collectieve Arbeidsovereenkomst, en zelfs dan nog enkel met betrekking tot de burgerrechtelijke aansprakelijkheid van de werknemer ten aanzien van zijn eigen werkgever.

Hierop is er slechts één uitzondering: enkel indien een begane fout ook strafrechtelijk wordt gesanctioneerd, ook al is deze begaan tijdens de uitvoering van een opdracht onder toezicht van de werkgever, kan een per-

soneelslid persoonlijk buitencontractueel burgerrechterlijk aansprakelijk gesteld worden via de burgerlijke partijstelling van eventuele slachtoffers in het geding.

Aansprakelijkheid voor personen waarvoor men moet instaan

Naast de aansprakelijkheid voor schade tengevolge van een eigen onrechtmatige daad kan men eveneens buitencontractueel burgerrechterlijk aansprakelijk gesteld worden voor de schade van de onrechtmatige daad van personen voor wie men moet instaan (art. 1384 B.W.)⁴. We denken hierbij onder meer aan de ouderlijke aansprakelijkheid⁵ voor hun minderjarige kinderen, de leerkracht en die aansprakelijk kunnen gesteld worden voor de onrechtmatige daden van hun leerlingen of pupillen die onder hun toezicht staan, en ook aan de werkgever ("aansteller") die aansprakelijk is voor de schade voortvloeiende uit onrechtmatige daden van zijn werknemer ("aangestelde"). Het hebben van een bepaalde hoedanigheid maakt dat men aansprakelijk kan zijn voor "iemand anders".

De **ouderlijke aansprakelijkheid** geldt alleen voor ouders en kan bijgevolg niet toepasbaar zijn op hulpverleners, welzijnswerkers, e.a. Mogelijks wel relevant voor de hulpverleningscontext en de context van de welzijnswerker zijn de zogenaamde "onder-

wijzeraansprakelijkheid" en de aansprakelijkheid van aanstellers voor hun aangestelden (art. 1384, derde lid B.W.)⁶.

In hoeverre een hulpverlener of welzijnswerker kan gelijkgeschakeld worden met een "leermeester" of "onderwijzer" zoals bedoeld in art. 1384, vierde lid B.W.⁷ vereist enige aandacht. De "**onderwijzeraansprakelijkheid**" dient immers zeer ruim gedefinieerd te worden en is ook toepasselijk op begeleidingen met een (zelfs beperkte) vorm van kennisoverdracht (bv. aanleren van zelfredzaamheidvaardigheden), waarbij er tevens daadwerkelijk toezicht wordt uitgeoefend. De basisidee achter deze onderwijzeraansprakelijkheid is dat de onderwijzer een fout begaat, wanneer een leerling die onder zijn toezicht staat ten gevolge van een onrechtmatige daad schade berokkent aan derden. Leerlingen maar ook hulpvragers bezitten immers vaak nog niet het vereiste onderscheidingsvermogen om toerekenbaar te zijn voor hun onrechtmatige daad en ze kunnen zodoende niet persoonlijk aansprakelijk gesteld worden.

Het veronderstelde vermoeden van fout in hoofde van de "onderwijzer" bij een onrechtmatigheid van diens leerling of pupil kan echtere doorbroken worden door de onderwijzer. Het referentiecriterium van de "goede

4. Art. 1384 B.W. – eerste lid: "Men is aansprakelijk niet alleen voor de schade welke men veroorzaakt door zijn eigen daad maar ook voor die welke veroorzaakt wordt door de daad van personen voor wie men moet instaan, of van zaken die men onder zijn bewaring heeft."

5. Art. 1384 B.W. – tweede lid: "De vader en de moeder zijn aansprakelijk voor de schade veroorzaakt door hun minderjarige kinderen."

6. Art. 1384 B.W. – derde lid: "De meesters en zij die ander en aanstellen, voor de schade door hun dienstboden en aangestelden veroorzaakt in de bediening waartoe zij hen gebezigd hebben."

7. Art. 1384 B.W. – vierde lid: "De onderwijzers en de ambachtslieden, voor de schade door hun leerlingen en leerjongens veroorzaakt gedurende de tijd dat deze onder hun toezicht staan."

huisvader”⁸, i.c. “goede onderwijzer” is hierbij van essentieel belang. Immers indien de onderwijzer of begeleider kan aantonen dat hij voldoende toezicht heeft uitgeoefend over zijn pupil of leerling en dat hij – gegeven de omstandigheden – optrad als een vooruitziende en zorgvuldig handelende begeleider, dan kan hij zich bevrijden van zijn zogenaamde “onderwijzersaansprakelijkheid”.

En ook al zou de “onderwijzersaansprakelijkheid” aan een hulpverlener kunnen tegengeworpen worden, dan nog geldt hier de beperking van de persoonlijke aansprakelijkheid van de hulpverlener tot situaties van bedrog, zware fout of herhaalde lichte fout (cf. supra) – een **derde geruststellende vaststelling!**

De **aansprakelijkheid in hoofde van de aansteller of verantwoordelijke** voor de onrechtmatigheid van zijn aangestelde of ondergeschikte is een tweede vorm van aansprakelijkheid omwille van het bekleden van een hoedanigheid. Deze vorm van aansprakelijkheid interesseert ons voornamelijk omwille van het feit dat ook in de hulpverlening er teamverantwoordelijken, groepschefs, kader- en directieleden actief zijn, die leiding geven aan ondergeschikten bij de uitvoering van het werk. Kan men hen zonder meer gelijkgeschakelen met de aansteller van art. 1384, derde lid B.W.?

Als fundamentele vereisten voor deze vorm van “aanstellersaansprakelijkheid” gelden: enerzijds een band van aanstelling of ondergeschiktheid tussen aansteller en aangestelde en anderzijds het bestaan van een on-

rechtmatigheid van een aangestelde tijdens de bediening waarvoor hij of zij werd aangesteld.

De band van aanstelling kan, doch moet niet enkel afgeleid worden uit het bestaan van een onderlinge arbeidsovereenkomst tussen aansteller en aangestelde. De doorslaggevende vereiste is vooral dat het gezag dat de aansteller uitoefent in eigen naam en voor eigen rekening moet worden uitgeoefend. Welnu als leidinggevend werknemer in de welzijnssector ben je nooit beroepsactief voor eigen rekening en in eigen naam; je vertegenwoordigt veelal een publiekrechtelijke of privaatrechtelijke rechtspersoon of organisatie (en deze is de effectieve aansteller) die actief is in de welzijnszorg. Het loutere gegeven dat je als leidinggevende in een gezagsrelatie met andere werknemers staat en toezicht houdt op of instructies geeft over de werkinhoud aan ondergeschikten, maakt je nog niet tot aansteller van deze aangestelden. De organisatie of overheid waarvoor je als leidinggevende actief bent, is en blijft de aansteller die zal betrokken worden in een aansprakelijkheidsgeeding indien er door aangestelden (ook door de leidinggevendenden) schade berokkend wordt aan derden – een **vierde geruststellende vaststelling.**

De reden waarom een benadeelde zich dikwijls eerder gaat richten op de aansteller (bv. de zvw of overheid) dan op de aangestelde, heeft te maken met het feit dat de aansteller geen tegenbewijs kan leveren, meestal als meer solvabel wordt beschouwd als de aangestelden en zich niet kan

8. Art 1384 B.W. – vijfde lid: “De hierboven gedefinieerde aansprakelijkheid houdt op, indien de ouders, onderwijzers en ambachtslieden bewijzen dat zij de daad welke tot die aansprakelijkheid aanleiding geeft, niet hebben kunnen beletten.”

beroepen op de beperking van zijn aansprakelijkheid tot grove fout, bedrog en herhaalde lichte fout, zoals een individuele werknemer wel degelijk kan indien hij persoonlijk burger-rechterlijk buitencontractueel aansprakelijk wordt gesteld. Zelfs de kleinste of lichtste onrechtmatigheid van een aangeselde (werknemer) maakt zodoende dat de aansteller (werkgever) ertoe gehouden is de gevolgschade te vergoeden.

Volledigheidshalve vermelden we ook dat men buitencontractueel aansprakelijk gesteld kan worden voor alle schade die is toegebracht door een gebrek van een zaak die men in bewaring heeft (art. 1384, eerste lid B.W.), voor de schade aangericht door een dier waar van men eigenaar is (art. 1385 B.W.) en voor de schade door instorting van een gebouw waar van men eigenaar is (art. 1386 B.W.).

De rechtsfiguur van de "goede huisvader"

Niet alle handelingen of onthoudingen ervan zijn een expliciete inbreuk op geschreven regels, wettelijk bepaalde gedragsnormen, geboden of verboden. Dikwijls moeten de beoordelende rechters de aangeklaagde handelingen of daden vergelijken met het gedrag van de zogenaamde "goede huisvader". Een afweging van een gedrag of handeling ten overstaan van het **zorgvuldigheidscriterium** staat hierbij centraal.

Dit abstract criterium van de rechtsfiguur van de "bonus pater familias" verwijst naar een vooruitziend en zorgvuldig persoon die zich in dezelfde omstandigheid bevindt. Een vooruitziende persoon zal zich steeds de mogelijk nadelige gevolgen van zijn

daad redelijkerwijze proberen voor te stellen en als dusdanig handelen. Hij maakt als het ware voor hij handelt bewust een soort risicoanalyse van zijn gedrag. Een zorgvuldig iemand zal steeds proberen de nadelige gevolgen van zijn eigen handelen te vermijden; hij treedt als het ware preventief handelend op. De omstandigheden waarin de vooruitziende en zorgvuldige persoon zich bevindt, zijn eveneens van belang bij deze afweging. Enkel de externe omstandigheden, zoals tijd, plaats, klimaat, status, opleiding, professionele kennis,... zijn hierbij van essentieel belang. De interne omstandigheden zoals leeftijd, geslacht, intelligentie, karakter, temperament, ... worden niet in rekening gebracht.

De rechtsfiguur van de goede huisvader omvat expliciet een pleidooi voor **bewust(er) handelen**, ook als hulpverlener, zorgverstrekker,... Multidisciplinair overleg en gedegen handelingsplanning na een degelijke risicoanalyse, zijn binnen de welzijnszorg zeker ankerpunten die formeel vorm kunnen geven aan dat zorgvuldigheidscriterium van de "goede huisvader".

Strafrechtelijke aansprakelijkheid – de rechtsfiguur van het "schuldige hulpverzuim"

Een tweede vorm van juridische aansprakelijkheid betreft de strafrechtelijke aansprakelijkheid die hoofdzakelijk geregeld wordt via het Strafwetboek. Bij de strafrechtelijke aansprakelijkheid kunnen we de drie **basisvoorwaarden** als volgt omschrijven: er is sprake van een misdrijf, met schade voor de samenleving als

gevolg en er is een oorzakelijk verband tussen fout en schade.

De aansprakelijkheidsgrond of de fout van de aansprakelijke is het plegen van een **misdrijf**. Een misdrijf is een daad of handeling die zo omschreven is in het Strafwetboek of aanverwante wetgeving. Een misdrijf is per definitie een onrechtmatige daad, maar het omgekeerde is niet noodzakelijk zo! De berokkende schade wordt beschouwd als schade aan de maatschappij of de Openbare Orde. Het uitgangspunt hierbij is dat alle daden of handelingen die in het Strafwetboek doorheen de loop der tijden zijn opgenomen en als misdrijf benoemd, gedragingen zijn die de voor een stabiele en geordende samenleving noodzakelijk geachte normen en waarden in opspraak brengen. Het oorzakelijke verband tussen fout en schade wordt als dusdanig automatisch geacht te bestaan, en dient niet verder te worden aange-toond of bewezen. Een misdrijf volgens de Strafwet omvat per definitie

een gedraging die de Openbare Orde in opspraak brengt.

Het strafrecht legt duidelijk de nadruk op het straffen van de dader⁹ van een misdrijf, zijnde een gedraging (misdaad, wanbedrijf of overtreding) die de strafwet schendt en waarop een straf¹⁰ is gesteld. Een strafbaar gestelde gedraging kan zowel een positieve handeling zijn die actief ingaat tegen een verbod, als een verzuim, zijnde het nalaten van het in acht nemen van een gebod. Een misdrijf dient bovendien steeds te bestaan uit een materieel én een moreel bestanddeel. Een misdadige gedachte op zich is niet strafbaar. Het veruitwendigen van die gedachte maakt het stoffelijk of materieel bestanddeel van het misdrijf uit: "Zonder lijk, geen moord!" Als een van de beide constitutieve bestanddelen ontbreekt, kan er geen sprake zijn van een misdrijf. De inhoud van het materieel bestanddeel van een misdrijf wordt door de strafwet op een min of meer uitvoerige wijze omschreven. Het moreel

9. De dader van een misdrijf kan zowel een natuurlijk of fysiek persoon zijn, als (seder t 1/1/1999) een rechtspersoon (vzw, stichting, bvba, nv, cvba, ...)

10. Art. 7 Strafwetboek (Sw) somt de verschillende soorten straffen op die gekoppeld zijn aan de verschillende vormen van misdrijven.

Type misdrijf	Type straf	Concrete straffen bij natuurlijke personen
- Misdaad	Criminele straf	Opsluiting/hechtenis (levenslang of tijdelijk) Ontzetting van bepaalde politieke en burgerlijke rechten Bijzondere verbeurdverklaring Geldboete
- Wanbedrijf	Correctionele straf	Correctionele gevangenisstraf (8 dagen – 5 jaar) Geldboete
- Overtreding	Politiestraf	Gevangenisstraf wegens overtreding (1 dag – 7 dagen) Verval recht tot besturen van een motorvoertuig Geldboete

Andere sancties of maatregelen, niet als straf gekenmerkt in Sw, kunnen een wetsovertreding niet tot een misdrijf maken.

bestanddeel van een misdrijf omvat het bewust uitvoeren (met opzet of uit onachtzaamheid) van een materieel misdadige gedraging of het zich bewust onthouden of bewust verzuimen van een gedraging ter voorkoming ervan.

De twee schuldvormen die worden onderscheiden zijn het opzet en de onachtzaamheid. Bij een opzettelijk gepleegd misdrijf heeft de dader de gestelde handeling of daad of de onthouding of het verzuim ervan gewild, evenals de gevolgen ervan. Bij een misdrijf uit onachtzaamheid of een niet-opzettelijk misdrijf heeft de dader ook de daad of het verzuim ervan gewild, maar niet de gevolgen ervan, al kon en moest hij ze voorzien.

Als ik als hulpverlener met opzet of uit doelbewuste onachtzaamheid een misdrijf bega, is het nogal logisch dat mijn bewust indruisen tegen de bepalingen van het Strafwetboek of aanverwante regelgeving, resulteert in een strafrechtelijke aansprakelijkheidsstelling. Der gelijke handelingen of daden gepleegd als hulpverlener maken niet echt de scoop uit van deze tekst en worden dan ook buiten deze bespreking gelaten.

Er zijn echter ook strafrechtelijke aansprakelijkheidsgronden op basis waarvan men mij als hulpverlener kan aanspreken, zonder dat ik zogezegd doelbewust een misdrijf wens te plegen. We denken hierbij dan meer specifiek

aan volgende mogelijke strafrechtelijke aansprakelijkheidsgronden: schuldig (hulp)verzuim (art. 422 bis & ter S.W.B.) of onopzettelijk, door gebrek aan voorzichtigheid of voorzorg, maar zonder oogmerk om de persoon van een ander aan te randen, slagen en verwondingen toebrengen (art. 418 – 420 S.W.B.).

Dergelijke strafrechtelijke aansprakelijkheidsgronden kunnen aan iedereen op de werkvloer toegeworpen worden, waarbij de aansprakelijkheidsgrond schuldig hulpverzuim wellicht de meest beangstigende is voor de goedwillende hulpverlener. De rechtsfiguur van “schuldig verzuim” is binnen het strafrecht op zich van vrij recente oorsprong. Pas in 1961 werd het schuldig hulpverzuim (art. 422 bis en art. 422 ter Sw.) als een expliciete afdwingbare sociaal-maatschappelijke verplichting opgenomen in het Strafwetboek. Voordien bestond er in het Belgisch recht geen algemene juridische verplichting om hulp te verlenen aan een persoon in nood. Men beschouwde het verlenen van hulp aan een persoon in nood uitsluitend als een morele plicht, waarbij de individuele persoonlijke gewetensnood desgevallend als enige (morele) sanctie kon gelden bij een eventueel hulpverzuim. Een strafrechtelijke vervolging voor dergelijk verzuim was niet mogelijk. Met de invoering van het schuldig hulpverzuim werd het gebod tot “verlenen van hulp aan een

11. De notie *Schuldig verzuim vinden we terug in art. 422 bis van het Strafwetboek: “ (...) wordt gestraft hij die verzuimt hulp te verlenen of te verschaffen aan iemand die in groot gevaar verkeert, hetzij hij zelf diens toestand heeft vastgesteld, hetzij die toestand hem is beschr even door degenen die zijn hulp inroepen. Voor het misdrijf is vereist dat de verzuimer kon helpen zonder ernstig gevaar voor zichzelf of anderen. Heeft de verzuimer niet persoonlijk het gevaar vastgesteld waarin de hulpbehoevende verkeerde, dan kan hij niet worden gestraft, indien hij op grond van de omstandigheden waarin hij werd verzocht te helpen, kon geloven dat het verzoek niet ernstig was of dat er gevaar aan verbonden was. (...).”*

persoon in nood" opgenomen in de strafwet als een verplichting voor elke burger of fysieke persoon, maar ook voor (bijna) elke rechtspersoon¹².

Qua **essentiële materiële bestanddelen** van het misdrijf "schuldige hulpverzuim" onthouden we de toestand van groot gevaar en het verzuim hulp te verlenen of te verschaffen. De toestand van groot gevaar vereist een actuele bedreiging met de dood (levensgevaar) of een ernstige aanslag op de fysieke en/of psychische integriteit van de persoon in nood. Dit vereist dat de in nood verkerende persoon op het ogenblik van mogelijke hulp nog effectief in leven is. Iemand die verzuimt van hulp te verlenen of te verschaffen aan een verkeersslachtoffer dat op slag werd gedood is bijgevolg niet strafrechtelijk aanspreekbaar. Anderzijds dient men het begrip groot gevaar in deze context zeer ruim te definiëren: niet enkel "het menselijk leven" of de "fysieke integriteit" maar ook de "psychische integriteit" is hier aan de orde!

Een feitelijke toestand van reëel of onmiddellijk dreigend gevaar is vereist. Een historisch, schijnbaar of louter potentieel gevaar beantwoordt niet aan de definitie van een actuele toestand van groot gevaar; actueel betekent hier eenduidig op het ogenblik dat de verzuimer met het gevaar wordt geconfronteerd. De oorzaak van het groot gevaar (ongeval, louter toeval, een misdrijf, eigen schuld van de persoon in nood, natuurramp,..) doet niet ter zake. Wel moet een objectieve vaststelling van het groot actueel gevaar mogelijk zijn. Het subjectieve gevoelens of de persoonlijke

mening van de hulpverlener spelen dus geen rol van betekenis om de "objectieve" vaststelling van groot actueel gevaar te bepalen.

Het hulpverzuim als tweede materiële element kan slaan op zowel het zelf niet verlenen (zelf doen) als op het niet verschaffen (beroep doen op derde(n)) van hulp aan een persoon in nood. Er bestaat bijgevolg geen absolute verplichting om zelf op te treden, indien zelf hulp verlenen onmogelijk of ondoelmatig is. Hulp invoeren van derde(n) kan immers veel doeltreffender of meer aangewezen zijn. Het oproepen en afwachten van de komst van de hulpdiensten bij een drenkeling in nood is daadwerkelijke hulpverschaffing door een persoon die bijv. zelf niet kan zwemmen, laat staan iemand uit het water redden. De mate van verlenen of verschaffen van hulp is een eerder subjectieve meting waarbij men rekening dient te houden met onder meer de beroepsgeschiktheid en de middelen van de hulpverlener. Ook hier speelt in de afweging het zorgvuldigheids criterium (rechtsfiguur bonus pater familias). Algemeen is wel daadwerkelijke hulpverlening of -verschaffing vereist aan een persoon in nood; niets doen en afwachten is geen optie!

Voor professionelen geldt er bovendien een drempelverlaging: niet enkel het goede huisvader criterium speelt als dusdanig, doch ook het criterium van de goede beroepsuitoefenaar (criterium van de beroepsfout). De toetsingsstandaard van de mate van hulpverlening die een arts dient te verlenen indien hij in contact komt met een slachtoffer van een hartstilstand

12. Art. 5 Sw. sluit echter welbepaalde publiekrechtelijke rechtspersonen – o.a. de federale staat, gewesten en gemeenschappen, provincies, gemeenten en OCMW's – uit van strafrechtelijke aansprakelijkheid.

ligt veel hoger dan die van een verpleegkundige, die op zijn beurt veel hoger ligt dan die van een persoon zonder opleiding cardio-pulmonaire resuscitatie. Het resultaat van de geboden hulp is verder zonder belang, zolang men maar is opgetreden!

De notie schuldig verzuim gaat uit van het **morele bestanddeel** dat de hulpverzuimer “ wetens e n w illens” een persoon in nood verzuimt hulp te verlenen of te verschaffen. Specifieke moedwil van de verzuimer om bijvoorbeeld de persoon in nood geen hulp te verlenen of te verschaffen is dus niet vereist. Algemeen opzet volstaat, in die zin dat de betrokken verzuimer wetens en willens in gebreke is gebleven ten aanzien van de algemene solidariteitsplicht en dat hij geen grond van schuldonthefing kan inroepen voortvloeiend uit overmacht of onoverwinnelijke dwaling¹³. “Wetens en willens” vereist een kennis van de gevaartoestand in hoofde van de verzuimer en diens bewuste wil om niet op te treden.

Het hebben van kennis van de gevaartoestand in hoofde van de verzuimer vereist een mogelijkheid tot ‘objectieve’ vaststelling. De verzuimer moet persoonlijk rechtstreeks de gevaarstoestand kunnen vaststellen of onrechtstreeks kunnen afleiden uit bv. het hulpgeroep van de persoon in nood of uit de aangetroffen situatie of uit het verhaal van een derde. Bij twijfel dient eenieder zich actief te informeren om de gevaarstoestand in te kunnen schatten.

Wetens en willens hulp verzuimen aan een persoon in nood houdt ook de

bewuste wil om niet op te treden in van de verzuimer . Het bewust niet-handelen, het effectief weigeren van hulp of de onthouding van hulp door de verzuimer , maakt het schuldig hulpverzuim tot een opzettelijk verzuimmisdrijf en dus strafbaar.

Enkel een ernstig gevaar voor eigen lijf en leden of voor anderen kan als rechtvaardigingsgrond om niet op te treden ingeroepen worden ter doorbreking van het misdrijf schuldig hulpverzuim. In se weigert men in dit geval geen hulp te verlenen, doch is men in de feitelijke onmogelijkheid om hulp te verlenen zonder dat men zichzelf of anderen in ernstig (levens)gevaar brengt. De wetgever verwacht met andere woorden een minimale altruïstische ingesteldheid van zijn burgers, doch zeker geen onverschrokken en doodtastende heldenmoed of kamikazeachtig optreden.

Het misdrijf schuldig hulpverzuim vereist dat alle essentiële materiële en morele bestanddelen gelijktijdig vervuld zijn. W e dienen hierbij duidelijk te benadrukken dat de strafwet bij schuldig hulpverzuim eigenlijk zeer zware voorwaarden oplegt om een handelen of beter een niet-handelen te kwalificeren als schuldig verzuim. Enkel in extreme situaties zal het openbaar ministerie namens de openbare orde of de maatschappij de aanklacht van schuldig hulpverzuim weerhouden en kunnen aantonen, ook in de context van de hulpverlening of welzijnszorg. Het thema schuldig hulpverzuim vereist dus duidelijk een genuanceerde benadering en bespreking, ook binnen welzijnswerk en hulpverlening – een **vijfde gerust-**

13. Arrest Hof van Cassatie van 7/10/1981 (Arr. Cass. 1981-1982, 200).

stellende vaststelling. Het is dan ook opletten voor overacting ten gevolge van mogelijk opgeklopte mediaheisa bij hulpverleningsincidenten waarbij de “zwarte piet” van schuldig hulpverzuim dikwijls lichtzinnig wordt getrokken.

Slotbeschouwingen

Gerust (en) bewust handelen vereist kennis van het juridische raamwerk waarbinnen we als hulpverlener of welzijnswerker ons handelen dienen af te toetsen. Het juridisch kader met betrekking tot aansprakelijkheid kan welzijnswerkers echter gerust stellen.

Qua contractuele burgerrechterlijke aansprakelijkheid is de kans op aansprakelijkheidsstelling zeer klein, gezien de problematische toepassing van de voor waarden van het burgerlijk contract op de overeenkomsten (protocollen) die gebruikelijk zijn in de welzijnssector. Qua buitencontractuele burgerrechterlijke aansprakelijkheid onthouden we vooral dat de persoonlijke aansprakelijkheid van de individuele hulpverlener-werknemer duidelijk beperkt is tot bedrog, zware fout en herhaalde lichte fout. Buiten deze drie specifieke gevallen zal de individuele hulpverlener-werknemer zijn persoonlijke aansprakelijkheid voor schade aan derden ten gevolge van zijn onrechtmatige daad steeds kunnen afwentelen op de burgerrechterlijke aansprakelijkheidsverze kering van zijn werkgever-aansteller.

Wat het risico op strafrechtelijke aansprakelijkheid betreft, onthouden we vooral dat er voor het misdrijf schul-

dig hulpverzuim een aantal cumulatief geldende voor waarden moeten voldaan zijn, vooraleer een aanklacht wegens schuldig hulpverzuim kan tegengeworpen worden.

Het juridisch kader met betrekking tot aansprakelijkheid stelt enerzijds “gerust”, doch houdt evenzeer een appel in om steeds als vooruitziende en zorgvuldige hulpverlener te handelen. Het juridisch kader biedt duidelijk ruimte voor het opnemen van verantwoordelijkheid als hulpverlener, zonder dat we ons handelen moeten laten verlammen door zogenaamde aansprakelijkheidsangst.

Literatuuropgave

- Boonen, J., Decock, G., e.a., *Recht voor welzijnswerkers*, Mechelen, Kluwer, 2002.
- Nys H., *Geneeskunde: recht en medisch handelen*, Brussel, Story, 2005.
- Rom M. & Ankaert E., *Over risico's en beperkingen. Juridisch onderzoek naar de positie van de consulenten van de sociale diensten van de Bijzondere Jeugd bijstand, met focus op 'aansprakelijkheid' en 'schuldig hulpverzuim'*. Rapport van een onderzoek in opdracht van het Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Leuven, Instituut voor Sociaal Recht, 2006.
- Vande Moortel Jan, *Beleid en leiding geven in de thuisverpleging, Juridische aspecten: uitoefening van de verpleegkunde, aansprakelijkheid, beroepsgeheim*, toespraak Brussel, 29-01-2007.